

יש להודות באמת, למערכת **זמנים** חיבה מיוחדת לפרק הארוך בהיסטוריה הנקרא "ימי־הביניים", ולכך סיבות שונות: תחומי ההתעניינות של אחדים מחברי המערכת, ההצלחה המרובה של הכנסים השנתיים המתקיימים באוניברסיטאות בישראל תחת הכותרת "ימי־הביניים עכשיו!", ואולי גם יופיים של האיורים בכתבי היד ושל האמנות הכנסייתית מהתקופה ההיא. אך הסיבה העיקרית נעוצה כנראה בעובדה שבאוניברסיטאות בישראל, כמעט מראשיתן, הייתה תמיד נוכחות בולטת ומרשימה של מלומדים בעלי שם עולמי שהתמחו בפרק היסטורי זה. בשנים האחרונות, בגלל המשבר שפקד את מערכת ההשכלה הגבוהה בארץ, מניינם של חוקרי ימי־הביניים בחוגים להיסטוריה פחת במידה ניכרת – וכל הנוגעים בדבר מצרים על כך ומחפשים דרכים להשיב עטרה ליושנה. ואולם, חרף הקינות על הדור שהולך ופוחת, מעידים הכנסים, ומוכיח מספרם הרב של תלמידי מחקר ישראלים מצטיינים בארץ ובאוניברסיטאות ברחבי העולם, כי העניין האקדמי הרב בתולדות ימי־הביניים לא נחלש כלל וכלל. אחד הביטויים המובהקים לכך הוא ריבוי המאמרים, הקבצים והגיליונות המיוחדים ב**זמנים** המוקדשים לנושאים אלה (ראו, למשל, גיליונות 89 ו-118, וכן הרשימה של מאמרים בנושאי ימי־הביניים מאז הגיליון הראשון של כתב העת ואילך, כפי שהיא מופיעה במפתח הנושאים באתר).

בעיית התיקוף (פריודיזציה) בהיסטוריוגרפיה מתעוררת בדרך־כלל בנוגע לשאלות היכן עוברים הקווים המפרידים בין ימי־הביניים לתקופות אחרות. ראשונה בהן: היכן מסתיימת העת העתיקה ומתחילים ימי־הביניים? את הקושי והמבוכה בעניין זה אפשר להדגים, למשל, בתארו של ההיסטוריון הנודע פיטר בראון (Brown), שמחקרו דנים ברובם במאות הראשונות לספירה הנוצרית – והנה במרטון קולג' באוקספורד הוא היה "מרצה להיסטוריה של ימי־הביניים"; לאחר מכן התמנה באוקספורד ל"פרופסור להיסטוריה של שלהי העת העתיקה ולימודים ביזנטיים"; בלונדון היה "פרופסור להיסטוריה מודרנית" (כלומר, לכל מה שבא אחרי העת העתיקה); ואילו בברקלי שבקליפורניה היה "פרופסור להיסטוריה ולימודים קלסיים". אותו ערפול שורר גם בנוגע לסופם של ימי־הביניים והתיחום בינם לבין ראשיתה של עת חדשה. במשך שנים ארוכות קיימו בחוגים להיסטוריה באוניברסיטאות בישראל את החלוקה לשלוש תקופות, והחוקרים את תולדות אירופה בין המאה החמש־עשרה למאה השמונה־עשרה היו מסופחים אז לפרק שנקרא "ימי־הביניים והרנסנס" או, לחלופין, לפרק של היסטוריה מודרנית. רק לפני 25 שנים בקירוב קיבלה "העת החדשה המוקדמת" מעמד של תקופה בפני עצמה בתוכנית הלימודים האקדמית, אך עדיין קיים תחום אפור וקושי להחליט אם דנטה ופטררקה, למשל, הם משוררים

מדייבליים מובהקים או מבשרי הרנסנס וחלוציו של עידן חדש. בעיית התיחום של ימי־הביניים אינה רק כרונולוגית, אלא אף גאוגרפית ואתנית. את המושג *media tempestas* טבעו ראשוני ההומניסטים כדי להצביע על "תקופת חושך", ששררה לטענתם באירופה בין תקופת ההגמוניה של התרבות הקלסית המפוארת ועד לימיהם הם, שעה שבני דורם "טיפסו שוב לפסגות הפרנאסוס" ו"החזירו את המוזות לאיטליה" (כדברי בוקאצ'ו). אבל חלוקה זו לתקופות אינה רלוונטית כלל להתפתחויות בתרבויות וביבשות אחרות, שבהן התרחשו תקופות של פריחה תרבותית או של ניוון ושקיעה בזמנים אחרים מאשר באירופה. ובכל זאת, המינוח של "עת עתיקה", "ימי־הביניים" ו"העת החדשה" מוסיף לשמש – כמו הספירה הנוצרית – את הדיון בתולדותיהן של כל הציביליזציות, לפחות במחקרים שמתפרסמים בשפות המערביות. הבעייתיות שבכך נוגעת גם לכותרת שניתנה לקובץ המיוחד בגיליון שלפנינו: "ימי־הביניים – מזרח ומערב", שהרי במזרח (במקרה זה, המרחב המוסלמי) לא היו המאות הנדונות במאמרים בחזקת "ימי־ביניים", גם אם התקיימו בהן מגעים מסוגים שונים בין מוסלמים לתרבות הנוצרית המדייבלית. הוא הדין בעולם היהודי, אף שהוא נמצא בחלקו בלב המרחב של התרבות המערבית: התיקוף הנוצרי אינו אמור לחול עליו גם אם היו השפעות הדדיות וזיקות גומלין בין הקהילה היהודית לחברה הסובבת אותה. לפיכך, ההשוואה שעורכת שולמית שחר במאמרה בין חיבור מאת כריסטין דה פיזן מראשית המאה החמש־עשרה לחיבור של היהודייה רבקה טיקטינר מסוף המאה השש־עשרה היא לגיטימית, ולא ברור מי מהשתיים היא "מדייבלית" יותר. אפשר גם להטיל ספק ברלוונטיות של התיקוף המקובל להיסטוריה של נשים בכלל – ואם נחוצה הוכחה לכך, ראו למשל את הסקירה של דבורה ברנשטיין על ספרה של מרגלית שילה, המתאר כיצד, בראשית המאה העשרים, נשים היו עדיין צריכות להיאבק על זכות הבחירה. הווה אומר, הן הכינויים לתקופות והן השימוש בתאריכים הלקוחים מן הספירה הנוצרית גם כשדנים בסוגיות בהיסטוריה מוסלמית או יהודית (או סינית או אצטקית), אינם אלא לצורכי נוחות וכדי לסבר את האוזן. לבסוף, שני המאמרים המופיעים בגיליון מחוץ לקובץ המיוחד, מאמרו של כריסטופר בלאק על האינקוויזיציה בוונציה ובמודנה ומאמרה של טל קוגמן על אגרונים בעברית מן המאות השמונה־עשרה והתשע־עשרה, דנים אמנם בתקופות מרוחקות מעט מימי־הביניים, אך גם הם משקפים יחסים בין־דתיים וזיקות תרבותיות בזירת מיוחדת ומעידים על כך, שמבחינות מסוימות היה המעבר מ"ימי־הביניים" ל"מודרניות" אטי ומורכב.